

ЛІНГВІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА

Н. І. Єльнікова

викладач кафедри українознавства

Харківського національного університету внутрішніх справ

В історії розвитку української літературної мови значну роль відіграє Іван Франко, чия постать залишається однією із впливових і харизматичних особистостей України. Сучасники відзначали його вагомий внесок у розвиток української лінгвістики ще за життя науковця, хоча більшості він відомий як «митець-реформатор», «митець титанічної праці».

Протягом своєї творчої діяльності Іван Франко став не лише відомим поетом і письменником, він організував низку періодичних видань, став автором робіт з історії, теорії літератури, збирав усну народну творчість. Був знаним широкому загалові і завдяки своїм перекладним творам світової літератури, серед яких можна виділити французьку, німецьку, російську, англійську, чеську, латинську тощо.

У мовознавчих розвідках Іван Франко значну увагу приділяв питанням унормування української літературної мови. Понад 20 лінгвістичних праць і рецензій становлять мовознавчу спадщину митця. У своїх лінгвістичних доробках І. Франко стверджував, що мова – це спосіб комунікації між людьми, що виникла на реальному ґрунті.

Об'єктом його мовознавчої студії було мовлення дитини, яке науковець вивчав крізь призму системних відношень елементів мовної структури словотворення, результатом чого стала наукова праця «Дітські слова в українській мові» (1811 р.). Велику цінність і до нашого часу має розвідка «Наука і її становище щодо працюючих класів» (1878 р.), в якій лінгвіст розглядав питання виникнення людської мови, її комунікативних функцій.

Відстоюючи права української мови на вільний і всебічний розвиток, великий учений-патріот у всіх своїх творах та спеціальних дослідженнях про українську мову широко і вміло використовував факти української мови, вважав мову живим організмом, що постійно рухається й розвивається.

У статтях «Говоримо на вовка, скажімо і за вовка», «Літературна мова і діалекти» (1907 р.) можна дослідити діалектологічні погляди Івана Франка. Так, науковець послідовно вивчав і чітко розрізняв соціальні й територіальні діалекти, визначав їх особливості, описував особливості взаємодії літературної мови і діалектів. Сучасна класифікація західноукраїнських говорів була створена також І. Франком.

Чимало праць автора присвячено питанням етимології і фонетики, наприклад: «Етимологія і фонетика в южноруській літературі» (1894 р.), «Азбучна війна в Галичині 1859 р.» (1913 р.) та ін. У цих статтях мовознавець обґрунтовує переваги фонетичного правопису для української літературної мови, а також виступає проти намагань «латинізувати» українську графіку,

наголошуючи на тому, що такий крок став би найтяжчим ударом не лише по мові українській, а по всій українській культурі.

Добу, в яку працював Іван Якович, можна схарактеризувати так: нова українська літературна мова не була загальнонаціональною, повністю кодифікованою, не обслуговувала всі сфери суспільного життя, розвивалася переважно у художньому, епістолярному та публіцистичному стилях. Він фактично заклав основи науково-публіцистичного стилю української мови, запропонував нове пояснення поняття «науковий термін».

Митець відбирав з української мовознавчої термінології того часу найбільш повноцінні терміни і послідовним уживанням у своїх творах сприяв остаточному утвердженню їх в українській мові. Учений одним із перших увів до української мови цілий ряд мовознавчих термінів, які в тому ж значенні використовуються в сучасній українській термінології, наприклад, «фонетична альтернація», «арго», «суфікс», «ономастика», «синтаксична конструкція» тощо.

Серед багатьох здобутків І. Франка є праця, яка дозволяє назвати його видатним і навіть унікальним ученим. Це «Галицько-руські народні приповідки» (1901 – 1910 рр.) – тритомник, який відбиває записані І. Франком з народних уст матеріали, рукописні та друковані збірки інших фольклористів. Він фіксує понад 8000 фразеологічних одиниць та їх структурних варіантів, поданих в автентичних діалектних формах, але в літературній транслітерації. Кожна словникова одиниця супроводжується семантичним розробленням із поясненням незрозумілих слів, мовознавчою інтерпретацією висловів із вказівкою на джерела та паралелі в інших слов'янських мовах.

Окремо слід наголосити на незрівнянних перекладацьких якостях І. Франка. Його праця «Каменярі. Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання» (1912 р.) абсолютно правомірно вважають енциклопедією тогочасної перекладознавчої думки і справи в Україні.

Особливістю творчої спадщини науковця є його літературно-критична діяльність, адже І. Франко регулярно розглядав творчість того чи іншого письменника, завжди надаючи оцінки його мовній практиці, підкреслюючи при цьому індивідуальні риси автора.

Питання єдиної у майбутньому загальнолітературної і загальнонаціональної української мови завжди були у полі зору мовознавця. І. Франко рішуче заперечував право на існування москвофільського язичія, підкреслюючи, що літературна мова повинна формуватися на народній основі. Науковець наголосив на тому, що український народ повинен мати одну літературну мову, в основі якої будуть лежати говори Середньої Наддніпрянщини, а також мова І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Т. Шевченка та інших відомих митців, мову яких І. Франко вважав зразковою.

Таким чином, Іван Франко першим здійснив синтез історії української мови, заглянувши в її витoki, простеживши формування літературної української мови у напрямі соборності та функціональної розгалуженості.